

RÁCZ Rita

· doktoranduszhallgató, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar,
 · Történettudományi Doktori Iskola, Medievisztika-Régészet Doktori Program
 · raczrita02@gmail.com

A HIT- ÉS A HIEDELEMVILÁG RÉGÉSZETI LENYOMATA A KÁRPÁT-MEDENCE NYUGATI FELÉBEN ÉLŐ GERMÁN NÉPEK TERÜLETÉN (KR. U. 6. SZÁZAD)

*Archeological traces of the religion and the belief of German peoples in
 the western part of the Carpathian Basin (6th century AD)*

*Arheološki tragovi religije i verovanja germanskih plemena u zapadnom
 delu Karpatske kotline (6. vek)*

Egyes népek hitvilágának és a népszokásokhoz kapcsolódó hiedelemvilág szokásainak a régészeti szempontú rekonstrukciója sokszor bizonytalanságokba ütközik. Egyrészt a hitviláguk megismerése érdekében lehetőségünk van az írott forrásokhoz fordulni, ez megkönnyítheti a régészet számára az egyes vallásukhoz kapcsolódó lelettípusok, ábrázolások azonosítását. A hitvilággal néha kéz a kézben járó, de sokszor inkább a korabeli népszokásokhoz, babonákhoz, a mindennapi élet megkönnyítéséhez kapcsolódó hiedelemvilág régészeti szempontú keresése már nehezebbnek bizonyul. Egyes tárgyípusok másodlagos, a hiedelemvilágban betöltött szerepére néhány esetben az ókori és a korabeli történetírók térnek ki, de sokszor a sírban fekvő egyén neméből, korából, a tárgyípus sírban elfoglalt helyéből és a leletegyüttes összetételéből következtethetünk az említett funkcióra.

A Kr. u. 6. század első felében nagyszámú germán népcsoport, a langobardok (langobárdok, lombardok, longobárdok) lépték át a Dunát. A langobardok ettől az időszaktól kezdve a Kárpát-medence nyugati felének, vagyis az egykori Pannonia provincia területének a politikai urai voltak egészen 568-ig. Temetőik a Dunántúlon belül egyrészt az egykori római kori határvonalat adó Duna folyó, a ripa Pannonica antik erődjei körül sűrűsödnek (Aquincum–Óbuda, Ulcisia Castra–Szentendre, Brigetio–Ószöny/Komárom, Ala Nova–Schwechat, Vindobona–Bécs stb.), de nagyobb számban vannak jelen a Fertő-tó környékén és Alsó-Ausztria északi részén, illetve a Bécsi-medencében. A langobardok történetét itáliai királyságuk (568–773/774) idején Paulus Diaconus, a langobard felmenőkkel rendelkező notarius és szerzetes írja le. Művének címe a *Historia Langobardorum*, amelyben a langobard eredet-

mondától kezdve lejegyzí a nép évszázados vándorlását az őshazától, Scandinavia szigetétől, amely a mai értelmezésben nem feltétlenül Skandinávia lehetett; és az itáliai királyságban történt politikai eseményeket, Liutprand királyukkal (712–744) bezárólag. A korai langobard hitvilágról Paulus Diaconus művében is olvashatunk utalásokat, noha keresztény szerzetesi szemmel csak megvetően vélekedik a pogány istenekhez kapcsolódó történetekről. De a langobardok 6. század folyamán történő, csoportos megkeresztelkedése ellenére még kétszáz évvel később, a 8. században is születtek olyan rendelkezések, amelyek tiltották a régi pogány szokások és pogány isteneknek való áldozatok gyakorlását.

Az alábbiakban ismertetem a langobardok hit- és hiedelemvilágához kapcsolódó régészeti leleteket, a vonatkozó részeknél a vallásukra is kitérve. A hiedelemvilág régészetiileg megfogható nyomai amulettek, az óvó-védő és bajelhárító funkcióval bíró leletek, kutatásom ezek azonosítására, gyűjtésére, jelentéstartalmának megismerésére irányult. A keresztény vallás alapján véve tiltotta ezek viseletét.

Kulcsszavak: hiedelemvilág, amulett fogalma, germán női viselet, nyakban viselt amulettek, övön viselt amulettek, borostyán, állati eredetű amulett, fémből készült amulett

A langobardok hitvilágának, népi hiedelemvilágának jellegéről, a babonákról a temetkezésekben talált szimbolikus tartalommal rendelkező tárgyak árulkodnak. Ezek óvó-védő, vagy bajelhárító jellegű amulettek, vagy szerencsehozó talizmánok is lehettek. Viszont mindig felmerülhet a kétség egyes tárgyak másodlagos tartalmát illetően, mivel egyrészt sokszor nem eldönthető, hogy ezek biztosan bajelhárító funkcióval rendelkeztek az adott sírban, másrészt nem lehetünk tisztában azzal, hogy az adott személy milyen funkcióval ruházta fel – saját maga – egy-egy viseleti elemét. Ezért fontosnak találok az alábbiakban körüljárni az amulett fogalmát, majd ezt követően térek rá a gyűjtésem módszertanára és tárgyalom nagyobb részletességgel a Pannoniában élő, langobardok által viselt típusokat és azok jelentéstartalmát.

1. AZ AMULETT FOGALMA ÉS VISELETI MÓDJA

Amulettnek nevezhetünk minden olyan szerves vagy szervetlen anyagból készült tárgyat, illetve viseleti elemet, melyet az ember a test közelében visel, magánál tart vagy őriz valamilyen módon, mágikus, illetve vallási okok miatt: betegségek gyógyítására, hogy szerencsét hozzon, általános védelmet nyújtson, vagy a veszélyeket hárítsa el (FREIRE-MARRECO 392; THRANE 268–269). Az amulett szó eredete kérdéses, több eltérő vélemény született ezzel kapcsolatban. Sokszor az arab eredetet jelölik meg, ebben az esetben a *hamálet*ből származtatják, jelentése csüngő vagy függő (MOGK 80). Az arab eredet mellett a latin és görög nyelvű származás lehetősége is felmerül. A latin *amuletum* és az ógörög *amylon* eredetileg valamilyen

keményítőliszt fajtát jelölt, amelyet más jelentéssel is felruházhattak – keménység, erősség –, ami már közelebb állhat az amulett általunk is használt jelentéséhez. Emellett a latin *amoliri* – elhárít, megakadályoz – igével mutat még etimológiai kapcsolatot (HERDICK 18). A mai értelemben ismert kifejezésre már a homéroszi *Odüsszeiából* (Kr.e. 8. század) ismerünk utalásokat. Homérosz a *μῶλυ* – mólü – nevű növény bajelhárító mivoltáról így szól: „Csakhogy a bajból én kiragadlak, megszabadítlak. /Vedd e varázsfüvet át és evvel lépj be a házba, /ez veszedelmed napját elhárítja fejedről. /Kirké rettenetes cseleit tudtodra adom most. /Készít majd kükeónt néked, de beléveti mérgét. /Meg nem bővölhet mégsem, mivel itt e varázsszer, /mit tőlem kaptál, nem hagyja; de mondom a többit ... /Így szólván; ideadta az Argoszölő a növényt is;/ földből tépte ki, és mindent jól megmagyarázott. /Éjszinü volt a gyökér és tejszinü volt a virága: /istenek úgy nevezik, hogy mólü; kiásni nehéz ezt /földi halandónak; de bizony mindent tud az isten” (HOMÉROSZ X. 285–321; PECK). Az *amulett* kifejezést először id. Plinius használja *Természetről* c. művében, aki különböző növényi-, állati és emberi részeket, szerveket és egyes drágaköveket is amulettként határoz meg (PECK).

A típusokat tekintve az őskortól kezdve amulettként szolgálhattak a növények egyes részei, az állatsontok, a fogak, melyeket a halottal a sírba helyeztek. Az amulettviselés szokása főként a védelemre szoruló nők és a gyermekek sírjai esetében figyelhető meg. Ezek eltemetése általános jelenség a Kárpát-medencében, melyet már a római provinciális lakosság, a császárkori szarmata és germán népcsoportok, illetve később az avar kori népcsoportok egyaránt gyakoroltak (NAGY 105).

2. AMULETTEK VISELETE A LANGOBARD KORI PANNONIÁBAN

A gyűjtésem során számos esetben ütköztem abba nehézségbe, hogy mely tárgyak hordozhatnak kétségtől apotropaiikus vagy más szimbolikus tartalmat. Elsődleges szempontom a női és gyermeksírok gyűjtése volt. Az egykori Pannonia területén, amely a mai Dunántúlt és Alsó-Ausztria észak-keleti felét foglalja magába, összesen 24 feltárt és teljesen publikált langobard kori temetővel számolhatunk, ezek közül több száz női és gyermeksírral. A temetőkkel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a legtöbb sír még korabeli rablásoknak esett áldozatul, ezért sokszor csak pár elszórt csont, egy-egy, a rablók számára értéktelen lelettípus maradt a sírgödörben, ez nem könnyíti meg az eltemetettek nemének és a tárgyak viseleti helyének azonosítását sem.

A pontos számadatokkal szemlélítve a kutatás eredményeit, a Pannoniában lévő 24 közzétett lelőhely közül összesen 234 női és értékelhető gyermeksírral lehet számolni. A rablások miatt összesen csak 95 temetkezésnél lehetett megfigyelni – sokszor erősen bolygatott állapotban – az egykori viseletet, amelynek az amulett-típusú tárgyak is részei voltak. A sírok leletanyagának elemzése után összesen 50 temetkezésben volt megfigyelhető az amulett jelenléte, vagyis kb. a sírok felében (48%). Az elhalálozási életkor is fontos a vizsgálatoknál, de számos lelőhely csontanyagán nem végeztek antropológiai elemzéseket, ez főként a korábbi, 20. század elején zajló feltárásoknál volt jellemző. Az így rendelkezésünkre álló adatok alapján elmondható, hogy amulettel ellátott gyermeksírral összesen 8 adathoz lehet hozzáférni, ez igen kevés az 50 temetkezéshez viszonyítva. A gyermeksírokon belül az életkormegoszlás az alábbi: egy esetben infantia I. (0–7 év), két esetben infantia II. –iuvenis (13–16 év) határa a kormeghatározás. A fiatalabb lányok sírjai is ide sorolhatók, egy sírban iuvenis korú (15–16 éves), két sírban iuvenis–adultus korú (15–25 év) lány feküdt. A legtöbb, amulettel viselő egyén a langobardok körében felnőtt nő volt. Összesen 13 adultus korú (20/23–40 év), 4 matusus korú (40–60 év közötti) és 1 senium korú (65–75 év közötti) nő mellől került elő bajelhárító jellegű amulett (részletes gyűjtés, katalógus és feldolgozás: RÁ CZ 2016; RÁ CZ 2017).

A viselet azonosítása igen fontos tényező a gyűjtés szempontjából, mivel a langobard sírokban jellemzően három viseleti helyről kerülnek elő a vizsgált tárgyak. Fejtől lefelé haladva elsőként a nyakban fordulhattak elő a gyöngyök közé fűzve, de leginkább az övhöz tartozó, ún. övcsüngőn és a derék bal oldalára függesztett táskában hordhatták azokat. Az övnek a bal, néha a jobb oldalán megfigyelhető leletsűrűsödéséből és a sok esetben a leletekre korrodálódott bőr, vagy textildarabokról lehet következtetni a táskák jelenlétére. Tasakjaikba pipereeszközöket helyezhettek, mint például a szőrcsipeszek vagy kanalak, de sokszor amulettjeiket is itt őrizhették. A táskák mellett az amulettek fő gyűjtőhelye az övről függő, a lábak között végigfutó egy vagy kettő bőr- vagy textilszalag, ezt övcsüngőnek, vagy amulettcsüngőnek nevezhetjük (MARTIN 1997b: 354). Az övcsüngős viseleti mód Európa-szerte az 5. század végétől, a 6. század kezdetétől terjed el az ún. Meroving körbe sorolható népek között. Többek között ide tartoznak a frankok, a mai Németország déli részén élő germán alamannok és bajuvarok, hazánkban a langobardok. De a Kárpát-medence keleti felében élő germán gepidák és a 6. század végén a Kárpát-medencét benépesítő avar kori népcsoportok is ezt a viseleti modellt követték a 7. századig (bővebben: BÓ NA 1974: 35–38; BÓ NA 1993: 127–129; GARAM 63–93; LOSERT–PLETERSKI

231–289; MARTIN 1997a: 349–356; NAGY 209–244; ZELLER 672–683). A Meroving-kori övön függő amulettek kérdésével részletesen Birgit Dübner-Manthey foglalkozott, véleménye szerint a korabeli nőknél bármilyen tárgyat lehetett amulettként kezelni, melyet viselőjük mágikus erővel felruházott (DÜBNER-MANTHEY 68).

Az övfűgőn hordott kisebb-nagyobb tárgyakat kezdetben az övcsüngő végeire függesztették. Ezeket a lelettípusokat három csoportba tudjuk besorolni (LOSERT–PLETERSKI 233). Az elsőbe a gyakorlati funkcióval bíró lelettípusok kerültek, ide tartoznak a vaskések, a díszes szűrőkanalak, a nagyméretű agancsból, ritkán csontból készült fésűk, amelyek csak különleges esetekben bírhattak bajelhárító szereppel. Ezek a leletek a gyűjtésembe tartoztak, viszont nem kerültek feldolgozásra bizonytalan funkciójuk miatt, de nagy valószínűséggel csak tényleges gyakorlati funkciójuk miatt tartották maguknál őket. A második csoportba a drága-, vagy féldrágakőből készült nagyméretű gyöngyök, vagy üvegből készült díszgyöngyök, esetleg agyagból formált orsógombok tartoztak, ezeket az öv végére függesztették nehezezként, vagy a szalag kifeszítésére. Ezek közül a drága- és féldrágakőből készült darabok bírhattak bajelhárító szereppel. Gyógyító vagy bajelhárító funkcióikról az ókori auktorok, a korabeli történetírók is megemlékeztek. Az írott források közül kiemelendő id. Plinius *Természettudományának* XXXVII. könyve, *Az ásványokról és a művészetekről*, amelyben kitér egyes drágakövek bajelhárító mivoltára. A harmadik csoportba kerültek a tényleges, ún. „beszélő amulettek”, ezek kétségtől óvó-védő szereppel bírhattak (LOSERT–PLETERSKI 233). Ezek közé sorolhatók azok a tárgyak, amelyek nem rendelkezettek gyakorlati funkcióval, csak anyaguk, alakjuk, esetleg a rajtuk lévő ábrázolás szimbolikája miatt kerülhettek a sírba óvó-védő szereppel (5. kép: a lelettípusok megoszlása kor és típus szerint).

A továbbiakban a fentebb részletezett csoportosítás alapján ismertetem az amulett típusok jelentéstartalmát, a viselet alapján fejtől lefelé haladva. Először a nyakláncba fűzött lelettípusok közül ismertetek egy, a germán mitológiához szorosan kapcsolódó amulettet. Az övcsüngőn és a táskában lévő bajelhárítókat a nyersanyaguk alapján csoportosítottam a díszfüggők/-gyöngyök csoportjára, és a fentebb említett beszélő amulettekre. Az utóbbi csoportot felosztottam nyersanyaguk alapján az állati eredetű amulettekre, a fémből készült amulettekre és az ún. régi leletekre. A csoportok közül az első háromból ismertetek részletesebben egy-egy meghatározó lelettípust a terjedelemre való tekintettel. Az ún. régi leletek csoportja bizonytalan, amulettjellegük nem alátámasztható, ezekre terjedelmi okok miatt szintén nem térek ki.

2.1. MITOLÓGIA KÉPEKBEN: A GERMÁN ARANYBRAKTEÁTÁK

A nyakláncba fűzött lelettípusok közül a legérdekesebbnek bizonyulnak a germán mitológiához kapcsolódó egyoldalas, füllel és kerettel ellátott arany- vagy ezüstérmék, melyek *brakteáta* néven szerepelnek a szakirodalomban. Az elnevezés a latin *bractea* szóból származik, jelentése vékony lemez (EBENGREUTH 307). A brakteáták alapfunkciója, hogy medálként viselték őket, amit a függesztőlyuk vagy függesztőfül jelez. Először 1803-ban a dán numizmatikus Christian Ramus hívta fel a figyelmet arra, hogy nem csak érmékként használhatták őket (RAMUS, 117–178; AXBOE 120). Értekezése meghatározó volt abban az időszakban, a brakteátákat „*nummi aurei*” (arany érmék), „*nummi bracteati*” (egyoldalú érmék), „*Göldene-Blech-Pfennige*” vagy „*orbis aurei*” (kerek aranylemezek) neven írták le és együtt kezelték őket az érmékkal és a medálokkal (AXBOE 119).

A brakteáták gyökerei a Római Birodalom területén ismert kétoldalas medallionokhoz vagy érmékhez vezethetőek vissza, melyeket istenábrázolásokkal és császárporthékkal láttak el (AXBOE 122). A tárgyalt tárgytípus előképei a 4. századból származtak, a germánoknál először Dél-Skandináviában jelentek meg az 5-6. században. Elterjedésük Dánia, Svédország, Norvégia, Délkelet-Anglia, Hollandia északi partjain, Németország, Csehország és a Közép-Duna-vidék területein figyelhető meg és általában temetkezésekből kerülnek elő. Összesen 900-1000 körül mozog a brakteátaleletek száma (PESCH 377).

A sírokból ismert leleteket általában női temetkezésekben találták meg, a férfi sírokban csak elenyésző számban jelentek meg. Ezek többségét a nők a nyakláncukban függőként használták, többnyire üvegyöngyök közé fűzve (GAIMSTER 146–148). A keret és a fül is különböző díszítéssel van ellátva, minden egyes darab egyedi: a fül általában hosszában bordázott, a keret lehet egyszerű, megvastagított peremű, sokszor filigránnal, granulációval vagy véséssel ellátott, ezek is különböző mintákat alkothatnak.

A motívumaikat tekintve a brakteáták kisebb alapsoportokra oszthatók: M-, A-, B-, C-, D-, E- és F-brakteátákra (bővebben: HAUCK 12–13). A motívumok értelmezésével Karl Hauck foglalkozott igen részletesen, módszere a kontextusba helyezett ikonográfia (*Kontext-Ikonographie*) volt, amellyel brakteáta képek, a köriratok (rúnák vagy latin betűk) és az írott források közötti összefüggéseket értékelte: a kortárs és késő antik világ írásos és a képi forrásait és a későbbi Edda szövegeket használta fel ezek értelmezésére. A módszer alapján hozta kapcsolatba az ábrázolásokat a Skandináv mitológia isteneivel (AXBOE 122; PESCH 386).

Az izlandi irodalom 12-13. századi legfőbb „termékei” voltak az Eddák, amelyből kettő ismert, a Verses Edda és a Prózai Edda. Az Edda elnevezés jelentése mindmáig ismeretlen. A két mű mellett számos, Izlandon a 10–13. században született, borjúbőrre írott kódex maradt az utókorra, melyekből az évszázadok alatt szájhagyomány útján terjedt mitológiai történeteket, versstrófákat ismerhetjük meg. Az Eddákban, hasonlóan a skandináv mitológia történeteéhez, az istenekről szóló legendák vannak megörökítve. Ezekből ismerhetjük meg, a jóval korábbi időszakban, a langobardok által feltehetőleg ismert pogány istenek panteonját, többek között az Ász és a Ván istenek csoportjait. A vánok, mint Njörd, Frey, Freyja a termékenység, a bő halfogás, a szerelem, gyermekáldás és az áldozati varázslatok istenei voltak. Az ászok világát a harcos istenek adták, ilyen volt Óðin, Loki és Frigg is (BERNÁTH 37–43). Morten Axboe dán brakteátakutató Karl Hauck elméletére alapozva úgy véli, hogy több istenalak mellett Óðin állt a brakteáta ikonográfia központjában, és az említett B, C és D brakteáták központi alakja lehetett, mint főisten, a mágia mestere, a rúnák ismerője, a gyógyítás és a halál elűzésének erejével (AXBOE 122–123; 125).

A pannoniai langobardok területén a brakteáták kuriózumnak számítanak. A várpalota–unió homokbányai temető 21. sírjából egy B és három D típusú brakteáta látott napvilágot, melyeket gyöngynyakláncba fűztek (BÓNA 1965: 190). A várpalotai lelet B darabján lévő jelenet valószínűleg a madársapkában ülő Óðint ábrázolja, amint a trónján ül, és a farkast eteti a hollója társaságában, a három darab D brakteátán az Óðint elnyelő szörnyeteket vélik felfedezni (TÓTH 79). A szomszédos területeket tekintve szintén langobard kori sírokból kerültek elő további leletek: a poysdorfi (Ausztria) temető 4. sírjából került elő két darab, a šaraticei (Csehország) temetőből egy darab D-brakteáta (IK 162; 168–169). A poysdorfi központi motívuma egy négylábú, valószínűleg lóábrázolás (IK 162). A šaraticéit egy problematikus darabnak tartják a képi ábrázolása miatt, motívumkörét nem tudták meghatározni. Vadállatábrázolás vehető ki, ez minden bizonnyal egy fantáziaállat, viszont a fején és a lábán kívül a többi testrésze nem ismerhető fel (IK 168).

A brakteátákat általában amulettként és/vagy rangjelző, illetve státuszszimbólumként tartják számon, vagyis jelentős eszközei lehettek a politikai hatalom kimutatásának. Már az 1690-es években, a dán király arany medáljainak összeírásában a brakteátákat, mint pogány amuletteket címkézték fel. Christian Ramus az 1800-as években lejegyzí róluk, hogy „primitív” darabok lehettek és az ősök babonás célból, a gonosz elűzésére használták (RAMUS 144; AXBOE 119). Christian Jürgensen Thomsen régész először vetette fel a darabok amulettfunkcióját (THOMSEN 265–347; AXBOE 199).

Az amulettfunkciót a római császárportrékkal ellátott medallionokról vették át, mivel a Római Birodalomban nem csak istenábrázolásokkal, hanem az istenként tisztelt császárok képeivel is ellátták őket, és amulettként a gonosz erők elhárításának céljából viselték őket. Ezt a funkciót akkor is megtarthatták, ha a skandináviai utánzatokon nem használták a császár portréját, hanem saját képekkel látták el őket (AXBOE 122; GAIMSTER 148). Abból a célból, hogy az általuk hordozott mágikus funkció megmaradjon, a korai időszakban sokszor az érme előképével azonos motívumokat próbáltak alkotni, emellett a római nagybetűket is megtartották, annak ellenére, hogy olvashatóságukat és jelentésüket elvesztették. Később a római betűket saját rúnairásukra cserélték, talán ezzel próbálták fokozni az amulettek mágikus erejét. A képek is hasonló folyamaton mentek át: először a római ikonográfiát utánozták, majd fokozatosan saját képeikre cserélték őket, újragondolták azokat (HAUCK 11; AXBOE 125).

Anyagukat és kiképzésüket tekintve nagy valószínűséggel státuszszimbólumként is használatban lehettek (AXBOE 105). A római aranymedallionokat általában az uralkodó diplomáciai ajándékként (évpénz vagy *tributum*) a szomszédban élő ellenséges népeknek adományozta, sok esetben a limes menti germán népek feletti politikai befolyás megőrzésére vagy pacifikálására. Morten Axboe és Karl Hauck egyazon véleményen vannak, miszerint a brakteáták lehettek amulettek, de rangjelzőként is használták őket. Tény, hogy Ódin volt az ikonográfia központjában, mint uralkodó és a mágia mestere, a gyógyítás és a halál elűzésének erejével. De főistenük ábrázolásával az elit a kozmológiáját akarta kifejezni, vagyis Ódin által legitimizálhatták hatalmukat. Emellett a kontinensen az brakteáták ikonográfiája által az őshazától, Skandináviától távol élő „pogány” germán népek, akik északról származtatták őseiket, ellensúlyozhatták a keresztény Frank Birodalmat (AXBOE 125).

2.2. AZ ÖVCSÜNGŐ AMULETTJEI

Az övcsüngő végére függesztett amulettek első csoportja az ún. díszfüggők és -gyöngyök. Ezeket nyersanyag alapján csoportosítani tudjuk hegykristályból (7 sír, 7 darab), borostyánból (5 sír, 6 darab), kalcedonból (3 darab), opálból (2 darab), kvarcból (1 darab) és tajtékkőből (1 darab) készült típusokra (a funkciójukról bővebben: RÁ CZ 2017: 62–69). Az említett tárgytypus az eltemetettek elhalálozási életkora alapján csak felnőtt, adultus (18–39 év) és matusus (40–59) korú nők sírjaiból kerültek elő.

Az említett drága- és féldrágakövek közül a borostyán ékszerként való alkalmazásának volt a legnagyobb hagyománya Pannoniában – és Európa-

szerte –, tekintve, hogy az Aquileiától (Észak-Olaszország) kiinduló, a Balti-tengerig futó ún. Borostyánkő-út haladt át területén. A borostyán (*Pinus succinifera*) a szerves eredetű ásványok körébe sorolható, aransárgás, vöröses színű, ún. fosszilis gyanta. A borostyán a föld bármelyik részén előfordulhat, de Európában a Baltikum területén található a legjobb minőségű nyersanyag. Természetes lelőhelye a Fríz-szigetek, a Rigai-öböl délnyugati része, de Lengyelország északi partján, Nyugat-Fehéroroszországban, a Sambiai-félszigeten és délnyugat Ukrajnában is előfordul nagy mennyiségben (BLIUJENÉ 2011: 15). Id. Plinius *Természettrajzában* a hegyikristály után következő legértékesebb drágakőként ír a borostyánról. Művében lejegyzí, hogy az „északi óceán szigetein keletkezik természetes módon ... a fenyőfélékhez tartozó fák kifolyó nedvéből” (IDŐSEBB PLINIUS XXXVII, XII. 42).

A borostyánt már az őskor óta használták, de ekkor csak helyi felhasználású termék volt, kereskedelemről még nem beszélhetünk. Egyes lelettipusok, mint a nagy számban előkerülő miniatűr faragott állatfigurák, vagy különböző amulettek a Baltikum területéről és Dél-Skandináviából ismeretek (QUAST 2014a: 20). A Római Birodalom által kiépített kereskedelmi hálózat – beleértve a Borostyánkő-úton zajló árucserét – a birodalom bukásával nem ért véget, noha a borostyán mennyisége csökkent a népvándorlás kori sírokban. Ennek oka lehetett, hogy a kereskedelem ekkorra már nem szervezett keretek között zajlott (QUAST 2014b: 95). A vizsgált korszakunkban, a 6. században nagyon ritka a korábbi időszakokhoz képest a számuk. A nyugat-európai Meroving területekre ugyanez jellemző, általában a gyöngnyakláncba fűzve viseltek egy-két gyöngyöt. Ezek általában nyers borostyánok, amelyek az átfűrástól eltekintve megmunkálatlanok. Dieter Quast régész valószínűnek tartja, hogy a műhelyek eltűnésével elveszett a kő megformálásához szükséges technikai tudás is erre az időszakra (QUAST 2014b: 95).

A Pannoniából előkerült langobard kori, ún. díszfüggők vagy díszgyöngyök közvetlenül az övre függesztett lelógó szalag végére lehettek felfűzve. A bezenye-papréti temető 73. sírjából ismeretlen viseleti helyzetből egy korongszerű, egyik oldalán kissé domborodó darab került elő (BÓNA–B. HORVÁTH 19–20). Hegykő–Mező utca 18. sírjából két darab látott napvilágot: egy kisebb gyöngy a bal combcsont mellől, két kisebb üveggyöngy kíséretében, ezekkel az övet varrhatták ki; a nagyobb, gömb alakú darab a lábfej környékéről került elő, ezt az öv végére fűzhatték fel díszfüggőként (BÓNA–B. HORVÁTH 37–38). Ezek a díszítő funkciójuk mellett id. Plinius feljegyzései és a korábbi régészeti párhuzamok alapján bajelhárító és gyógyító funkcióval bírhattak. Az ókori auktor az alábbiakat jegyezte le a

drágakőről: „Közben kitalálták a borostyán gyógyászatban való használatát is, de a hölgyek nem ezért kedvelik. Csecsemőkre akasztva amulettként igen jótékony. Callistratus említi, hogy minden életkorban használ a zavarodottság és a vizeelési panaszok ellen italként vagy amulettként” (IDŐSEBB PLINIUS XXXVII, XII. 50–51).

Állati eredetű amulettként az állatok csontjából készült viseleti elemek határozhatók meg. Ide sorolható lelettipusok a pannoniai langobard kori temetőkből a kagylók és a csigák csoportja (3 sírból 4 darab), a szarvasagancskorongok (3 sírből 3 darab), az átfűrt vadkanagyarak (2 sírből 2 darab) és egy függesztőkarikával ellátott asztragalosz, ami az állatok hátsó lábaiban található csigacsont (1 sírből 1 darab), a funkciójukról bővebben: (RÁ CZ 2017: 66–67). Ezek mind női, mind gyermeksírokban előfordultak, összesen 4 gyermek és 3 felnőtt váz mellől kerültek elő a leletek, de pontos elhalálzási életkorukat nem ismerjük (lásd: 5. kép). A gyermeksíroknak a viszonylag nagy száma azt jelzi, hogy a leleteket valószínűleg a szülők rakhatták gyermekük sírjába, hogy megóvják őket a túlvilági életükben. Emellett az állati eredetű amulettek sírbahelyezésénél érvényben van a *pars pro toto* elve, vagyis a kis rész szimbolizálhatta az egész állatot és annak az erejét, főként fogak, a fej és a láb csontjai, amelyek az állatok lényegét jelképezték (CHOYKE 197).

A leletcsoportban a szarvasagancskorong igen nagy számban jelenik meg a római kortól Európa-szerte, de nyugaton a Meroving-körben is elterjedt, a frankok, az alamannok és a bajuvárok körében is. Az agancskorongok, vagy agancsrózsák a szarvas természetesen elhullajtott vagy lefűrészelt agancsának legalsó, koponyával érintkező részéből készülnek (MIKLÓSITY SZŐKE 105). Az agancsamulettek esetén a tárgy anyaga a fontos, vagyis a hím szarvas által szimbolizált erő, termékenység és megújulás (MIKLÓSITY SZŐKE 106; LOSERT–PLETERSKI 282). Amulettként való alkalmazása a római korig vezethető vissza. A romanizált népességnél három fajtája különíthető el, ezeket leggyakrabban falloszábrázolással látták el, amely a termékenységet segíthette elő (MIKLÓSITY SZŐKE 107). Az utóbbiból eredhet a termékenységi amulett funkció is. A Meroving-korban – a sokszor több ezer síros temetők elemzése alapján – ezeket kizárólag fiatal lányok viselték, akik még az anyaság előtt állhattak, ezért valószínű, hogy még hajdonként kezdték őket maguknál hordani termékenységi amulettként, és lehetséges, hogy a terhesség alatt is viselhették (KOCH 199). A langobardoknál is elterjedt, Meroving-körhöz köthető darabok mindkét felét általában lesimították, lecsiszolták. Előfordult, hogy meghagyták a természetes szegélyét és csak a belső, díszítendő felületet csiszolták le. Díszítés általában a korong mindkét felén van, leggyakrabban a poncolt pontkőrminta jelenik meg. A sima oldalt

esetenként körzővel díszítették: köríveket, félköröket, keresztet, rozettákat karcoltak bele (BÓNA 2001: 198).

Általános meggyőződés, hogy a langobardok a nyugati Meroving területekről juthattak hozzá az agancskorongokhoz a Dunán folytatott kereskedelmi kapcsolat által, mivel a viselése nem volt általános a helybéli langobardok körében. Viszont a leletanyaguk alapján a Meroving-kultúrkörhöz szorosan kapcsolódó, helybéli langobardoknak is megvolt ugyanúgy a lehetőségük, hogy az itt élő állatok agancsát feldolgozzák. Egyrészt elkészítésük nem igényelt különösebb technikai tudást, ezért nem feltétlenül szükséges kereskedelmet feltételezni a tárgyalt lelettípus esetében. Másrészt nem feltétlenül maga a tárgy kereskedelmére kell következtetni a jelenlétéből, hanem a széleskörű és feltételezhetően intenzív kulturális kapcsolatokra.

A langobard sírokból összesen három szarvasagancskorong került napvilágra. A bezenye–papréti temető 73. sírjából, a bal comb külső feléről egy mindkét oldalán poncolt pontkörmintával és körzővel készített rozettamintával díszített darab ismert (BÓNA 2001: 198; BÓNA–B. HORVÁTH 19–20). Tamási–Csikólegelő 49. sírjából egy agancsrózsából készített példány került elő, több helyen furattal, a bal combcsont külső feléről (BÓNA–B. HORVÁTH 163–164). A hegykő–mező utcai temető 72. sírjából hasonló viseleti helyzetből került napvilágra egy lapockából készült csontkorongként meghatározott darab, poncolt pontkörmintákkal díszítve (BÓNA 2001: 198; BÓNA–B. HORVÁTH 53–54). Ezek átmérője körülbelül 5–7 cm közötti, vastagságuk körülbelül 0,5 cm körüli volt. A lelettípus egy esetben egy kislány sírjából került elő, egy esetben egy adultus korú nő mellől.

A fémből készült amuletteket két nagy csoportba sorolhatjuk be. Egyik a lemezből kivágott, gyakorlati funkcióval nem rendelkező díszkulcsok (6 sírből 6 darab kulcspár), a másik a láncpáncél, vagy a sisak láncból készült tarkóvédőjének a töredékei (12 sír). A díszkulcsok főként felnőtt, adultus vagy iuvenis-adultus (15–25) korú nők mellől, egy esetben egy gyermeklány mellől, a láncingtöredékek az azonosítható esetekben három gyermek és egy adultus korú nő mellől kerültek elő (lásd: 5. kép), a funkciójukról bővebben: (RÁCZ 2017: 64–65).

A lemezből kivágott díszkulcsok nem rendelkezettek gyakorlati funkcióval. Ezeket az övsüngön amulettként viselhették az 5. század végétől a 6. század végéig (lásd: 15. kép). Funkciójukat tekintve a női erő, a hatalom megtestesülésének, a házasság, a termékenység szimbólumának és az istennők attribútumainak tartják őket, ezért rangjelzőként és amulettként is számon tartja őket a kutatás. Emellett a felsorolt funkciók miatt Freyja istennő szimbólumának határozták meg, aki a vánok egyik fő istenalakjaként tartha-

tó számon. A kulcsok a keresztény kultúrában is fontos szerepet játszanak, a kulcspár Péter apostol szimbóluma, viszont a Meroving kori temetkezések esetén nem valószínű, hogy ilyen jelentéssel bírtak a sírba helyezett leletek (VIDA 182–183; LOSERT–PLETERSKI 277).

A langobard lelőhelyeket tekintve bronz- és ezüstlemezéből kivágott darabok kerültek elő, alakjuk eltérő. Hosszuk 8,5 és 11 centiméter közötti. A kulcsokat végükön lévő függesztőkarikával fűzték fel az öv végére, az ezüstdarabok esetén ezek ezüsthuzalból készültek. Mintázatukat tekintve leginkább a poncolt pontkörminta volt elterjedt, ezt kombinálták pont-, félkör-, X alakú motívumkinccsel, és vízszintesen vagy függőlegesen bekarcolt vonalmintákkal. Bronzkulcsok Brigetio-Ószöny/Komárom területéről szórványleletként és a tamási–csikólegelői temető 10. sírjából láttak napvilágot. Ezüstkulcsok négy sírból láttak napvilágot, kettő a hegykő-mező utcai és kettő a szőlád-kertek mögötti temetőből (BÓNA–B. HORVÁTH 143–144; DIE LANGOBARDEN 322–323; KISS 208; PETERS et al. 347).

ÖSSZEGZÉS

A temetkezésekből előkerülő régészeti leletanyag behatóbb értelmezése közelebb visz az egykor elő népek gondolkodásmódjához, mindennapjaihoz. Ilyenek az amulettként számon tartott tárgyak is, amelyek a mindennapi életen túl a babonás szokásaikat, az istenképüket, a hiedelmeiket is segítenek megismerni. A langobard példákat szélesebb időkeretben helyezve láthatjuk, hogy a legtöbb típus előképét már az ókori római népességnél is megtalálhatjuk, de ide kell sorolnunk a limesen túl élő, a rómaiak által barbároknak nevezett, főként germán népeket is. Egyes amulettek bajelhárító, vagy óvó-védő szerepe tehát már évszázadokon keresztül élt a köztudatban.

A leletanyag vizsgálatakor viszont nem hallgathatjuk el a bizonytalanságokat is, mivel ez a kérdés igen összetett, és nagyon ritkán tehetünk biztos kijelentéseket. Egyes amulettek többféle módon értelmezhetők, sokszor ugyanazokat a típusokat más-más népek használhatták hasonló, de eltérő céllal is. Az említett, széles körben elterjedt tárgytypusok esetében számolni kell azzal, hogy egy-egy amulett viseletét nem adaptálták, hanem helyben is kifejlődhettek. Ilyenek például a csontok, vagy a fogak, amelyek viselete az őskortól kezdve követhető bizonyos közösségeknél. Az értékebb anyagból készült, vagy szebb kivitelű, kidolgozottabb lelettípusokat reprezentáció céljából vagy rangjelzőként is viselheték a mindennapi vagy a halotti viselet részeként, emellett praktikus okok miatt is maguknál tartották egy-egy tárgyat. Az általános funkció mellett számolni kell azzal, hogy a sírban lévő tárgyakat személyes tartalommal is felruházhatták, nyil-

vánvalóan a leletek ilyen jellegű háttérét soha nem fogjuk megismerni. A fentebb részletesen kifejtett lelettípusokat nagyobb bizonytalanságok nélkül amulettként is kezelhetjük, de a brakteáták és a díszkulcsok viseletében a reprezentációs és a rangjelző szerep is fenntartható. Ahogy tanulmányom elején is említettem: a sírokból összegyűjtött, övcsüngőhöz tartozó leletek feldolgozásával megállapítható, hogy a langobard nők és gyermekek nem minden esetben viseltek ténylegesen amulettként funkcionáló tárgyakat. A kétszázharmincnégyszáz sírból, ezen belül a kilencvenöt övcsüngős női temetkezésből összesen ötvenben volt jelen amulett, vagyis körülbelül a sírok felében (kb. 48%). Az amulettjeik a megkeresztelkedésük ellenére a pogány szokásaikról árulkodnak, amelyek még évszázadokon át élhettek.

IRODALOMJEGYZÉK

- AXBOE, Morten 2001. Amulet Pendants and a Darkened Sun. On the Function of the Gold Bracteates and a Possible Motivation for the Large Gold Hoards. In: *Roman gold and the development of the early Germanic kingdoms*, KVHAA Konferenser 51. Ed.: Magnus, Bente. Stockholm, Almqvist & Wiksell Intl, 119–136.
- BERNÁTH István 2005. *Skandináv mitológia*. Budapest, Corvina Kiadó
- BLIUJENÉ, Audronė 2011. Northern Gold – Amber in Lithuania (c. 100 to c. 1200). In: *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, Volume 8. Leiden, Brill Academic Pub
- BÓNA István 1974. *A középkor hajnala. A gepidák és a langobardok a Kárpát-medencében*. Budapest, Corvina Kiadó
- BÓNA István 1993. A langobard viselet. In: Bóna István–Cseh János–Nagy Margot–Tomka Péter–Tóth Ágnes: *Hunok – gepidák – langobardok. Történeti régészeti tézisek és címszavak*. Magyar Őstörténeti Könyvtár 6. Szeged, Balassi Kiadó, 127–129.
- BÓNA István 2001. Befejező ásatás a bezenyei langobard temetőben (1964). In: *Arrabona* 39, 189–201.
- BÓNA, István–B. HORVÁTH, Jolán 2009. Langobardische Gräberfelder in West-Ungarn. In: *Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae*, Volume 6. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum
- CHOYKE, Alice 2010. The Bone is the Beast: Animal Amulets and Ornaments in Power and Magic. In: *Anthropological approaches to zooarchaeology: complexity, colonialism, and animal transformations*. Ed.: Campana, Douglas v. et al. Oxford, Oxford Books, 197–209.
- DIE LANGOBARDEN 2008. *Die Langobarden. Das Ende der Völkerwanderung (Katalogteil)*. Hrgs.: Rheinisches Landesmuseum Bonn (2008–2009), Darmstadt, Primus Verlag
- DÜBNER-MANTHEY, Birgit 1990. Zum Amulettbrauch in frühmittelalterlichen Frauen- und Kindergräbern. In: *Frauen in Spätantike und Frühmittelalter. Lebens-*

- bedingungen – Lebensnormen – Lebensformen.* Beiträge zu einer internationalen Tagung am Fachbereich Geschichtswissenschaften der Freien Universität Berlin 18. bis 21. Februar 1987. Hrsg.: Affeldt, Werner. Jan Thorbecke Verlag, 65–87.
- EBENGREUTH, Arnold Luschin von 1911–1913. Brakteaten (Münzbrakteaten). In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Erster Band.* Hrsg.: Hoops, Johannes. Strassburg, Verlag von Karl J. Trübner, 307–308.
- FREIRE-MARRECO, Barbara 1908. Charms and amulets (Introductory and Primitive). In: *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Volume III. Ed.: Hastings, James. New York, Charles Scribner’s Sons, 392–472.
- GAIMSTER, Märit 2001. Gold Bracteates and Necklaces. In: *Roman gold and the development of the early Germanic kingdoms*, KVHAA Konferenser 51. Ed.: Magnus, Bente. Stockholm, Almqvist & Wiksell Intl, 143–155.
- GALAMB György 2012. *Paulus Diaconus: a langobardok története.* Budapest, L’Harmattan Kiadó
- GARAM Éva 2011. Gehängegürteltracht der awarenzeitlichen Frauen im 6.-8. Jahrhundert. In: *Archaeologiai Értesítő* 136., 63–93.
- HAUCK, Karl 1985. Allgemeine Einführung in die Goldbrakteaten als eine der Nordversionen von der Amulettform des Götterbildes und –Symbols. In: *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*, Band 1,1. Hrsg.: Hauck, Karl. München, W. Fink Verlag, 11–22.
- HERDICK, Michael 2001. Mit Eisen gegen die Angst. Überlegungen zur Interpretation Vor- und Frühgeschichtlicher Mineralien-Amulette und Bemerkungen zu einer Gruppe Merowingischer Kugelhänger. In: *Concilium medii aevi*, 4., 1–47.
- IK 1985. *Ikonographischer Katalog 1, Tafeln. Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*, Band 1,3. Hrsg.: Hauck, Karl. München, W. Fink Verlag
- KISS, Attila 1981. Funde aus dem 5–6. Jh. im Gebiet von Brigetio. In: *Folia Archaeologica* XXXII., 191–210.
- KOCH, Ursula 2001. *Das alamannisch-fränkische Gräberfeld bei Pleidelsheim.* Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 60, Stuttgart
- LOSERT, Hans–PLETERSKI, Andrej 2003. *Altenerding in Oberbayern.* Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und „Ethnogenese“ der Bajuwaren. Berlin-Bamberg-Ljubljana, scripvaz-Verlag
- MARTIN, Max 1997a. Kleider machen Leute. In: *Die Alamannen.* Hrsg. von Archäologisches Landesmuseum Baden-Württemberg, Stuttgart, Konrad Theiss Verlag, 349–356.
- MARTIN, Max 1997b. Die goldene Kette von Szilágyosmlyó und das frühmerowingische Amulettgehänge der westgermanischen Frauentracht. In: *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen.* Akten des International Perlensymposiums in Mannheim. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, Volume 1. Hrsg.: Freeden, Uta von–Wieczorek, Alfred. Bonn, Dr. Rudolf Habelt GmbH, 349–371.
- MIKLÓSITY SZÓKE Mihály. Két szarvasagancsamulett Brigetio polgárvárosából. In: *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 8., 105–123.

- MOGK, Mogk, E. 1911–1913. Amulette. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Erster Band. Hrsg.: Hoops, Johannes. Strassburg, Verlag von Karl J. Trübner, 80–82.
- NAGY, Margit 2005. Kora népvándorlás kori gyermeksírok amulettekkel Mártélyról (Csongrád megye). In: *Zalai Múzeumok* 14., 97–127.
- PECK, Harry Thurston 1898. Amuletum. In: *Harper's Dictionary of Classical Antiquities*. New York, Harper & Brothers. <http://www.lib.uchicago.edu/efts/PERSEUS/Reference/harpers.html> (2018.03.19. 22:00.)
- PESCH, Alexandra 2011. Gold Bracteates and Female Burials. Material Culture as a Medium of Elite Communication in the Migration Period. In: *Weibliche Eliten in der Frühgeschichte* (Female Elites in Protohistoric Europe). Hrsg.: Quast, Dieter. Mainz, Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, 377–398.
- PETERS, Daniel et al. 2014. Schmelztiegel Balaton? Zum Verhältnis „langobardischer“ Einwanderergruppen und (vor-) langobardenzeitlicher romanischer Bevölkerung am Balaton – Szólád und Keszthely-Fenekpuszta zwischen Archäologie und Isotopie. In: *Mensch, Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton*. Castellum Pannonicum Pelsonense 4. Hrsg.: Heinrich-Tamáská, Orsolya–Straub, Péter. Budapest–Lepizig–Keszthely–Rahden/Westf., VML Vlg Marie Leidorf, 337–360.
- QUAST, Dieter 2014a. Zwischen Schmuck und Magie: Bernstein in der Steinzeit. In: *Die Bernsteinstrasse. Archäologie in Deutschland* 4., 18–23.
- QUAST, Dieter 2014b. Vom Ende der römischen Bernsteinindustrie und dem Handel zwischen 500 und 1300 n. Chr. In: *Die Bernsteinstrasse. Archäologie in Deutschland* 4., 94–101.
- QUAST, Dieter 2017. Amber and beaver furs: trade with raw material for the production of luxury goods. In: *Gemstones in the First Millennium AD: Mines, Trade, Workshops and Symbolism*. International Conference, October 20th–22nd, 2015. Offprint RGZM-Tagungen Band 30. Hrsg.: Hilgner, Alexandra–Greiff, Susanne–Quast, Dieter. Mainz, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, 59–70.
- RÁCZ, Rita 2016. *Az övcsüngős női sírok amulettjei a pannoniai langobard kori temetőkben*. Országos Tudományos Diákköri Konferencia dolgozat (Kézirat). Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Régészeti Tanszék, Szeged
- RÁCZ, Rita 2017. Az övcsüngős női sírok amulettjei a pannoniai langobard kori temetőkben. In: *Acta Iuvenum Sectio Archaeologica* III., 61–83.
- RAMUS, Christian 1803. Om Brakteaterne og i Besynderlighed om deres foregivne Oprindelse fra Norden. In: *Skandinavisk museum* 1., 117–178.
- THOMSEN, Christian Jürgensen 1855. Om Guldbrakeaterne og Brakteaternes tidligste Brug som Mynt. In: *Annaler for nordisk oldkyndighed og historie*, 265–347.
- THRANE, Henrik 1973. Amulett. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 1. Hrsg.: Jankuhn, Herbert–Beck, Heinrich–Ranke, Kurt–Wenskus, Reinhard. Berlin–New York, De Gruyter, 268–269.
- TÓTH Ágnes 1993. Germán brakteáták. In: Bóna I.–Cseh J.–Nagy M.–Tomka P.–Tóth Á.: *Hunok – gepidák – langobardok*. Történeti régészeti tézisek és címszavak. Magyar Őstörténeti Könyvtár 6. Szeged, Balassi Kiadó, 78–79.

VIDA, Tivadar 2002. Heidnische und christliche Elemente der awarenzeitlichen Glaubenswelt. Amulette in der Awarenzeit. In: *Zalai Múzeumok* 11., 179–209.

ZELLER, Gudula 1996. Tracht der Frauen. In: *Die Franken: Wegbereiter Europas. Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben II.* Hrsg.: Katalog-Handbuch, Reiss-Museum Mannheim. Hrsg.: Welck, Karin von–Wieczorek, Alfred–Ament, Hermann. Mainz, Verlag Phillip von Zabern in Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 672–683.

FORRÁSOK

HOMÉROSZ 1974. *Odüsszeia*. Ford.: Devecseri Gábor. Budapest, Magyar Helikon.

IDŐSEBB PLINIUS 2001. *Természetrész XXXIII–XXXVII (Az ásványokról és a művészetekről)*. Ford.: Darab Á. (XXXIV; XXXVI.)–Gesztelyi T. (XXXIII; XXXV; XXXVII). Budapest, Enciklopédia Kiadó

PAULUS DIACONUS 2012. *A langobardok története*. Ford.: Galamb György. Budapest, L'Harmattan Kiadó

Archeological traces of the religion and the belief of German peoples in the western part of the Carpathian Basin (6th century AD)

The topic of my research is the archaeological examination of the religion and the beliefs of the Lombard population in the 6th century AD, in the western part of the Carpathian Basin, which was the former province of Pannonia. My main purpose was to identify and collect the amulet types. I have collected the finds from twenty-four cemeteries, including two hundred thirty-four women and children graves of Western Hungary and North-east Austria. Although they were probably baptized in the 6th century, their amulets show the existence of pagan habits. These pagan amulets are usually worn as necklaces, or on their pendant-belts, but there are some types which are found in their bags hanging on their belt. Among the necklaces, there is a special amulet type, called bracteat. These bracteats are one-sided gold or silver coins with attached loops. On their upper side, the gods and figures of the Scandinavian mythology were depicted. To determine the function of the finds which are located on the pendant-belt was not easy, because they might have been worn for representational purposes, and they also might have had only practical function. In addition, they might have had personal content. In my research, I have collected those object types that admittedly had apotropaic character based on the opinion the archaeology of the Merovingian period and the written sources. I formed four groups of amulet types. The pearls which might have had apotropaic character due to their material belong to the first group. The second group contains the metal amulets. The zoolite type of amulets are collected in the third group and the

last group consists of the finds from ancient times. I tried to determine which age-category used the mentioned object types the most.

Keywords: religion, amulett, german women's costume, amulets as necklaces, pendant-belt amulets, zoolite type of amulets, metal amulets

Arheološki tragovi religije i verovanja germanskih plemena u zapadnom delu Karpatske kotline (6. vek)

Tema mog istraživanja je arheološki pregled religije i verovanja lombaradne populacije u 6. veku, u zapadnom delu Karpatske kotline, koja je bila nekadašnja provincija Panonija. Glavni cilj mi je bila identifikacija i prikupljanje amuletskih tipova. Sakupljala sam otkrića sa dvadeset i dva groblja, uključujući dvesta trideset i četiri ženske i dečije grobnice zapadne Mađarske i severoistočne Austrije. Iako su verovatno bili kršteni u 6. veku, njihovi amuleti pokazuju postojanje poganskih navika. Ovi paganski amuleti obično su se nosile kao ogrlice, ili na privescima, ali postoje neki tipovi koje su se nalazile u njihovim torbama koje su visile na pojasu. Među ogrlicama, postoji poseban tip amuleta, koji se zove brakteat. Ovi amuleti su jednostrani zlatni ili srebrni novčići sa pričvršćenim petljama. Na prednjoj strani su prikazani bogovi i figure skandinavske mitologije. Nije lako utvrditi funkciju amuleta, jer su se mogli nositi u repräsentativne svrhe, a mogli su imati i praktičnu funkciju. U istraživanju sam prikupljala one tipove nalaza koji su imali apotropni karakter na osnovu mišljenja arheologije Merovingovskog perioda i pisanih izvora. Formirala sam četiri grupe amuleta. Biseri koji su imali apotropaičan karakter zbog njihovog materijala pripadaju prvoj grupi. Druga grupa sadrži metalne amulete. Zoolitni tip amuleta pripada trećoj grupi, a poslednja grupa se sastoji od nalaza iz starijih vremena. Pokušala sam da utvrdim u kojem dobu života su najviše koristili pomenute tipove nalaza.

Ključne reči: religija, amulet, germanski ženski kostim, amuleti kao ogrlice, amuleti sa priveskom, zoolitni tip amuleta, metalni amuleti

Beérkezés időpontja: 2018. 03. 24.

Elfogadás időpontja: 2019. 10. 18.

